omringende natuur opgroeit en zich plaats maakt, zoo groeit ook de arbeidersbeweging op door voortdurenden strijd tegen alle machten der oude maatschappij, die haar trachten te onderdrukken.

De praktijk, die haar kennis van het kapitalisme, van de bourgeoisie, van den staat, van de maatschappij verschaft, is een praktijk van voortdurenden strijd; de praktijk, waarin de organisaties opgroeien en de tucht en de discipline geoefend en ingedrild worden, is een praktijk van strijd Het beter inzicht, het sterker krachtsgevoel dat inzicht en organisatie geven, veroorzaakt nieuwen strijd, en deze nieuwe strijd verheldert weer beter de hoofden, smeedt de mannen en de organisatie steeds vaster aaneen. Soms verwerft zij daarbij stoffelijke voordeelen en nieuwe posities, soms lijdt zij zware nederlagen en wordt zij uit tot nog toe bezette posities verdreven. Maar het voornaamste resultaat van dezen strijd is niet haar onmiddellijk doel, zooals reeds Marx en Engels in het Communistisch Manifest schreven, maar de versterking van het revolutionair gevoel en inzicht, de versterking van organisatie en tucht. De stoffelijke voordeelen, in den dagelijkschen taaien strijd verworven, zijn, buiten hun onmiddellijke beteekenis van verbeterde levensvoorwaarden voor de strijdbaarheid, ook nog van beteekenis als verworven machtsposities; zooals omgekeerd nieuwe machtsposities, in den strijd gewonnen, in den regel in stoffelijke verbeteringen hun uitdrukking vinden. Toch zijn zij daarom niet het belangrijkste resultaat van den strijd, omdat ze later, in ongunstiger tijden, weer verloren kunnen gaan. Wat daarentegen niet verloren kan gaan, en daarom het belangrijkste gewin van den strijd moet geacht worden, is de groei van de revolutionaire deugden, die geestelijke en karaktereigenschappen der arbeidersklasse, die wij zooeven als haar groote machtsmiddelen noemden.

Welke is nu de rol en de beteekenis van de parlementaire actie in dezen strijd? Op welke wijze, m. a. w. kan het gebruik maken van de wapenen, die het parlementaire regeeringsstelsel in de handen der arbeiders geeft, een middel zijn hun klassebewustzijn, hun kennis en inzicht te vergrooten en hun eenheid te versterken?

Arbeiders, die door onze propaganda nog niet bereikt zijn, kennen de oorzaak niet van hun ellendigen toestand; zij houden dien toestand voor vanzelfsprekend en weten niet, dat iets anders mogelijk is; zij weten niet van strijd tegen hun onderdrukkers; zij voelen zich niet als leden van een afzonderlijke klasse, met eigen belangen en eigen eischen. Dit kan door gewone vergaderingspropaganda bijgebracht worden, maar beter, sterker en indrukwekkender door de propaganda, die vanaf de Kamertribune gemaakt wordt. Waar vergaderingen onmogelijk zijn en onze pers niet doordringt, in kringen waar men door opzettelijke ophitsing of diep ingevreten vooroordeel naar ons niet luisteren wil, daar klinkt toch de stem van de parlementaire woordvoerders van het proletariaat. Wat zij spreken namens de arbeidersklasse, klinkt als een bazuin door het land, *moet* gehoord worden. Zooals zij daar strijden tegen de kapitalistenklasse, tegen allerlei misstanden van de hedendaagsche maatschappij. ruimen zij het kunstmatig misverstand en het wantrouwen in steeds breeder kringen op, wekken sympathie voor het socialisme, en drijven de hoorders, er nader kennis van te nemen. Dit is de beteekenis als eerste propaganda onder hen, die anders niet gemakkelijk bereikbaar zijn.

Het parlement is het instituut, dat de bourgeoisie geschapen heeft, om de staat en daardoor de maatschappij te beheerschen; daar strijden haar verschillende groepen met elkaar om het grootste aandeel in de macht. Zoolang in zulk een parlement geen socialisten zitten, komen daar enkel de belangen van verschillende groepen der bezitters aan het woord, die den schijn wekken,

als zijn zij het geheele volk en als waren deze belangen die van het geheele volk. Treden daar dan echter socialisten als woordvoerders van de belangen van de arbeidersklasse op, dan verdwijnt die valsche schijn met één slag. Dan wordt het, door den scherpen strijd, die daar tusschen arbeidersbelang en bourgeoisiebelang plaatsvindt, glashelder — veel helderder dan dit door gewone vergaderingspropaganda mogelijk is — dat de arbeiders als afzonderlijke klasse tegenover de geheele rest staan. Het feit alleen, dat socialisten in 't parlement namens de arbeiders spreken, is van enorme beteekenis voor de opwekking van het klassebewustzijn. En waar de kapitalistische vertegenwoordigers den schijn trachten vol te houden, is het parlement tegelijk de plaats, waar ze ontmaskerd worden. Zij worden door onze kritiek genoodzaakt kleur te bekennen, en te toonen, dat hun daden in tegenspraak met hun mooie woorden zijn. Mooie kapitalistische plannetjes, die anders in een onderonsje, zonder een stem van openlijke kritiek doorgezet zouden worden, worden nu onbarmhartig uitgekleed; over arbeiderseischen, waarover anders diep stilzwijgen zou heerschen, als bestonden zij niet, moeten de heeren zich nu uitspreken en op die manier toonen, dat zij slechts zaakwaarnemers van de belangen van 't kapitaal zijn. Omgekeerd, daar zij voor een groot deel van stemmen van arbeiders afhankelijk zijn, zijn ze nu wel gedwongen — nu de arbeiders door hun politiek optreden hun directe eischen in 't openbaar aan de orde stellen — mede te werken, om eenige dezer eischen te verwezenlijken. Het optreden van vertegenwoordigers der arbeidersklasse in het parlement — en daarmee gepaard het deelnemen aan de verkiezingen zelf — strekt dus op tweeërlei wijze tot ontwikkeling van de machtsmiddelen der arbeiders. Door de kritiek op onzé maatschappij-orde en haar verdedigers, door het verdedigen van de eischen der arbeiders en door het optreden voor hun klassebelangen verheldert zij de hoofden, brengt in de ruimste kringen *kennis en inzicht* omtrent het wezen van het kapitalisme en de middelen om het te bestrijden; door in het voornaamste regeeringslichaam namens de arbeidersklasse te spreken en op te treden tegenover alle andere partijen, die dan ondanks hun gekibbel en verschillen alle als woordvoerders der bezittende klasse verschijnen, wekt zij in veel krachtiger mate, als b.v. door vakactie mogelijk is, het gevoel van *eenheid van het geheele proletariaat* op. Vooral in tijden van scherpe klassenstrijd is het van het hoogste belang, dat dáár, waar de wetten gemaakt worden, ook de onderliggende klasse haar vertegenwoordigers heeft, die daar namens haar spreken, strijden, worstelen, wier stem niet gesmoord kan worden of onopgemerkt gelaten.

Hiermee is tegelijk gezegd, dat deze actie der socialistische parlementsleden slechts een deel van den geheelen strijd der arbeiders kan zijn. Op de eerste elementaire kennis, die zij in den ruimsten en breedsten kring verspreiden, moet als even belangrijk deel volgen: deze kennis en dit inzicht dieper en grondiger te maken. De vele meeloopers, die zij trekt en die hun sympathie naar ons toe wenden, zonder van onze beginselen meer dan oppervlakkige notie te hebben, moeten tot bewuste, goed onderlegde strijders gemaakt worden. Het groote kiezerscorps, dat zij zich wint, moet door intensieve verdere propaganda, door vergaderingen, kranten, boeken, cursussen, brochures etc. gemaakt worden tot een strijdbaar leger van klassebewuste socialisten.

V. Het parlementarisme als zelfdoel.

Onder de eenzijdige vervormingen van den goeden sociaaldemokratischen strijd, die wij boven al naar hun karakter in twee soorten onderscheidden, is voor ons van het grootste belang diegene, die het parlementarisme niet als

middel voor een hooger doel beschouwt, de bewustwording van de arbeidersklasse, maar den parlementairen strijd voor het middel houdt, dat op geleidelijke wijze de politieke macht in handen van de arbeidersklasse zal brengen. In deze opvatting is de strijd in het parlement niet een belangrijk deel van de sociaaldemokratischen strijd om de politieke heerschappij, zooals wij boven schetsten, maar *de strijd zelf*. Men kan dit noemen een overschatting van het parlementarisme, als men daaronder „betrekkelijke" overschatting verstaat, d.i. onderschatting van al het andere, dat tot onzen politieken strijd behoort; in in werkelijkheid is deze opvatting van den parlementaire strijd veel kleiner, veel minder grootsch, dan die, waarin zij als deel van het zooveel grootscher en mooier geheel verschijnt. Bij deze opvatting zijn de kamerleden het middelpunt, het hart van de partij; zij zijn eigenlijk *de* strijders, telkens bij de verkiezingen door de massa met het voeren van hun strijd belast; om de vier jaar slechts treedt deze massa zelf op, strijdt ze zelf mee, als er gekozen moet worden; in den tusschentijd moet door gewone propaganda, door vergaderingen, brochures etc. verwerkt en toegelicht worden, wat in de Kamer gestreden en gedaan is, opdat daaruit als voorbereiding voor volgende verkiezingen zooveel mogelijk winst gehaald kan worden. Het doel van deze propaganda is zooveel mogelijk kamerzetels halen; hoe meer kamerzetels, hoe grooter fractie, met des te meer kracht kan in het parlement gestreden worden. Om dit doel te bereiken, moet dus vooral getracht worden een zoo groot mogelijk kiezerscorps te verzamelen. Bij deze opvatting behoort ook, dat diegene onder onze propagandisten, woord- en penvoerders, die toevallig kamerlid zijn, een onevenredig grooten invloed op de leiding der partij uitoefenen. Het is een toeval, wie van onze candidaten wel, en wie niet gekozen wordt; niet wie de grondigste kennis van het socialisme bezit wordt dikwijls als candidaat gesteld, maar wie de meeste kansen biedt, een district te veroveren; een oud-predikant schijnt voor sommige districten een vereischte te zijn, terwijl in andere districten minstens even bekwame arbeiders het onderspit delven. Zoo wordt de samenstelling der kamerfractie in vele opzichten door geheel andere factoren dan socialistisch inzicht en ervaring bepaald. Toch wordt thans voorgesteld, aan deze aldus tot stand gekomen groep van partijgenooten een overwegenden invloed op de algemeene leiding der partij te geven. Hieraan ligt weer het idee ten grondslag, dat de kamerleden de natuurlijke *leiders* zijn, omdat zij den eigenlijken strijd voeren, en dus zijn eischen het best kennen. Dit „leider"schap wordt zelfs zoover uitgestrekt, dat als een eisch van „discipline" van de partijgenooten gevergd wordt, zich neer te leggen bij ontwerpen, die de kamerfractie op haar eigen houtje uitgewerkt heeft, zonder dat de partij hierop invloed kon uitoefenen.

Terwijl de kracht van socialistische parlementsleden, waar zij als hun hoofddoel de bewustmaking en organisatie van het proletariaat beschouwen, tegenover tegenstanders vooral ligt in het socialisme, dat zij verdedigen en in de massa's die achter hen staan, hangt bij de hier geschetste beperkte opvatting van het parlementarisme het meeste af van de persoonlijke bekwaamheid der kamerleden en hun handigheid in politieke berekeningen. Politiek is dan een *kunst*, inplaats van zooals zij voor het proletariaat moet zijn, een *weten* van wat de maatschappij beheerscht. De »positieve hervormingsarbeid" wordt tot het allesbeheerschende doel van dit werk, de pogingen en voorstellen daartoe — in onze maatschappij blijven het natuurlijk meest pogingen — zijn het propagandamateriaal, waarmee men de kiezers wil winnen. Daarvoor is noodig, dat de kamerleden zich in elke zaak tot in de puntjes inwerken, nooit ophouden met gedetaillleerde voorstellen tot verbetering en zelfs in de burgerlijke pers den lof en den roep van de degelijkste, ijverigste volksvertegenwoordigers krijgen.

Om dit reuzenwerk goed te kunnen doen is natuurlijk een zoo groot mogelijk aantal kamerleden noodig; »wij kunnen er geen enkele missen" schreef *Het Volk* eens, om daarmee te betoogen, dat stemmenruil met conservatief-liberalen, om onze lui er bij herstemming door te helpen, niet zoo verkeerd was. Waar op die wijze op detailarbeid op hervormingsgebied — waarvan de nuttigheid en noodigheid als bijkomstig werk natuurlijk door niemand betwijfeld wordt — het hoofdgewicht gelegd wordt, moet de scherpe tegenstelling tusschen de woordvoerders van het proletariaat en de hervormingsgezinde woordvoerders der bezittende klasse veel geringer schijnen; onze mannen staan dan dikwijls als de beter, konsekwenter, ijveriger hervormers naast en boven hen, inplaats van als vijanden, woordvoerders van een vijandige klasse tegenover hen.

Dit eenzijdige alleen-parlementarisme, waarvan verscheidene der hier aangeduide trekken ook in onze beweging voorkomen, steunt op een kortzichtige, bekrompen-dogmatische voorstelling van het verband tusschen parlement en ekonomische bouw der maatschappij. Wel is het parlementaire stelsel een politieke instelling die bij het kapitalisme behoort en tegelijk met het kapitalisme opgekomen en groot geworden is. Maar daarom moet men niet meenen, dat het parlement des te ontwikkelder en invloedrijker en sterker is, naarmate het kapitalisme verder ontwikkeld is. 1) Zulk een mechanische verhouding tusschen politieke vorm en economische basis bestaat in werkelijkheid niet. Zoolang het parlement als middel tot heerschappij voor de kapitalistenklasse nuttig en noodig was, werd het tot steeds grooter aanzien gebracht; zoodra echter de bourgeoisie ziet, dat het als strijdwapen voor het proletariaat dienst doet, en haarzelf meer kwaad dan goed begint te doen, tracht zijzelf de beteekenis en den invloed van het parlement hoe langer hoe meer te verminderen. In Duitschland is de directe invloed van de door het algemeen kiesrecht gekozen Rijksdag op de gang der regeering nagenoeg niemendal geworden en het zwaartepunt steeds meer naar de landdagen verlegd; slechts indirect, als tribune, vanwaar onze partij haar krachtige scherpe kritiek doet hooren, heeft zij invloed op de regeering. In Frankrijk, dat z.g. modelland der demokratie, heeft de bourgeoisie in 1871 in den Senaat een tegenwicht tegen de door het algemeen kiesrecht gekozen kamer geschapen, waarin de konservatieve elementen steeds de overhand hebben. In ons land tracht de bourgeoisie nu al in 't vooruitzicht, eenmaal tot algemeen kiesrecht te moeten komen, de macht van het parlement te verzwakken en een deel ervan over te brengen naar onverantwoordelijke ambtenaren, leden van haar klasse, de rechters. Achter het parlement staat steeds de klasse; zij kan parlementaire overwinningen van ons, wat hun direct resultaat betreft, krachteloos te maken, al zal ook daarbij de winst aan propaganda en opwekking van klassebewustzijn voor ons altijd groot zijn; parlementaire nederlagen — zooals indertijd de gewelddadige doorzetting van het woekertarief in de Duitsche rijksdag — werken door hun opporrende werking voor ons vaak als jarenlange propaganda, wat de spoedig volgende 3 millioenen overwinning praktisch aantoonde.

De overschatting van het parlementarisme, die thans bij een aanzienlijk deel onzer partij heerscht, is niet alleen om haar eenzijdige beperkte kijk op onze beweging een burgerlijke richting, maar ook, omdat zij zich geheel in den gedachtengang van het burgerlijk parlementarisme beweegt. Voor de bourgeoisie is inderdaad de strijd in het parlement zelfdoel; het parlement is voor haar niet een bestaand orgaan, dat zij als wapen gebruikt om tot iets anders te komen —

---

1) Zie b.v. Schapers van volkomen gebrek aan begrip getuigende uiting, dat Duitschland minder ver ontwikkeld is, dan ons land, en later eerst onze tegenwoordige politieke vormen zal moeten doormaken.

zooals voor ons — maar het orgaan, dat zij zelf geschapen heeft, om haar belangen te dienen. Het parlement is voor haar geen middel, om tot heerschappij te geraken: door het parlement *heerscht* zij. Het is het orgaan, dat haar algemeene klassebelangen verzorgt en met de machtsmiddelen van den staat tegen elken tegenstand in doorzet. De strijd tusschen de partijen in het parlement is een strijd tusschen haar verschillende groepen en onderdeelen met verschillende belangen; tegelijk een strijd tusschen politici en clubs van politici, die zich naar boven willen werken, door op de bekwaamste wijze de belangen te dienen van deze groepen, als wier woordvoerders zij optreden. Daar de verschillende belangen hier niet scherp tegenover elkaar staan, maar meer als die van diefje en diefjesmaat, worden zij niet door een grooten klassenstrijd beslist, maar integendeel door intrigues, bondgenootschappen, kliek- en partijvormingen, combinaties en „blocs" en door de persoonlijke handigheid en slimheid van de bekwame politici, die mooie partijprogramma's een uitstekend lokmiddel voor de kiezers vinden, maar zich door een afwijkende „persoonlijke meening" de vrijheid voorbehouden, zoodra noodig anders te handelen.

Wie de sociaaldemokratische partij nu voor een gewone staatkundige partij houdt, net als de andere, die naast en tegenover hen treedt om andere, betere belangen te verdedigen, — en niet het in den grond andere revolutionaire karakter onzer partij ziet — moet in allerlei opzichten tot de opvatting en methodes der burgelijke politiek naderen. Hij ziet tusschen ons en de anderen hoogstens een grooter afstand dan tusschen de anderen onderling, die door tijdelijke omstandigheden, zooals strijd tegen het clericalisme, verkleinen kan; hij ziet niet dat wij iets geheel anders zijn.

Deze opvatting van het parlementarisme als zelfdoel zal herhaaldelijk in strijd komen met het grootere doel, waaraan het als middel ondergeschikt behoorde te zijn; dan slaat, door deze eenzijdige overschatting, de parlementaire strijd van een voordeel voor onze beweging om tot een nadeel. Op welke wijze kan de parlementaire strijd, op deze wijze als zelfdoel gevoerd, *het grootere doel, kennis en eenheid onder de arbeiders te bevorderen, belemmeren?*

In de eerste plaats doordat het streven, sneller een grooter getal kamerzetels te krijgen, dus een groote kiezersmassa achter zich te verzamelen, leiden moet tot verzwakking van het principieel-revolutionaire karakter der partij. Wij staan in ons land met onontwikkelde ekonomische verhoudingen tegenover een geweldige macht van vooroordeelen, bekrompenheden, kleinburgerlijke opvattingen, die tegenover onze beginselen vreemd, zonder veel aanknoopingspunt en daardoor vijandig staan. Veel meer dan bij een hoogindustrieele bevolking die alles onmiddellijk helder voor zich ziet, is het bij onze kleinburgerlijke opvattingen noodig, door diepgaande principieele propaganda het vooroordeel uit te roeien, de bekrompenheid te verhelderen, kennis en inzicht te brengen. Maar dit kost langeren tijd en zwaarder strijd; gemakkelijker is het, ze als kiezer te winnen door enkel te wijzen op het practisch optreden van onze partij; verleidelijk is het dan om hen voortdurend onbekend te laten met datgene wat hun vooroordeel en hun vijandschap wekt, en zoo hun stem in gevaar brengt. Verleidelijk is het, hun illusies over mogelijke verbetering van hun positie in deze maatschappij, in plaats van ze met heldere kennis te verstoren en op te klaren, voet te geven door hun eischen, van uit hun gevoelde behoefte geformuleerd, in ons program op te nemen. (Men denke hier aan de punten uit ons agrarisch program, op het Haagsche congres daaruit verwijderd. Het is niet te laken, wanneer een jonge partij, die haar weg zoekt, nog zonder praktijk en met weinig theoretisch inzicht, zulke punten opneemt, mits zij ze, tot beter inzicht gekomen, maar weer laat vallen). Maar daarbij wordt terwille van succes bij de stembus en meerdere

kamerzetels *datgene benadeeld, wat de hoofdzaak moest zijn, de verheldering, het socialistisch maken van de hoofden.* En de poging om deze menschelijke zwakheid tot systeem te maken, en te betoogen dat zij de ware weg van het socialisme zijn, kan niet anders dan verwarring en onzekerheid over onze beginselen in de hoofden van onze aanhangers zelf brengen. Wordt de partijtaktiek volgens de alleen-parlementaire opvatting gericht op het winnen van zooveel mogelijk stemmen, dan komt daar noodzakelijk bij, dat vermeden wordt, de gewonnen aanhangers en de partijgenooten zelf grondige kennis en socialistisch inzicht, m. a. w. goed onderlegd klassebewustzijn bij te brengen.

In ons land is nog daarenboven deze taktiek gevaarlijker dan b.v. in Frankrijk omdat hier geen algemeen kiesrecht heerscht. De massa der kiezers, die voor ons hervormend optreden te winnen zijn, d. i. de massa der kiezers, die tot de ontevreden, onderdrukte klassen behooren. zijn kleine burgertjes en boertjes. Daar moet de verleiding nog grooter zijn, de propaganda ter wille van 't stembussucces het streng-principieele karakter te ontnemen, de vooroordeelen dezer klassen te ontzien, terwijl het juist dezelfde kleinburgerlijke vooroordeelen zijn, die bij de arbeiders uitgeroeid moeten worden om hen tot bewuste sociaal-democraten te maken.

In de tweede plaats moet deze overschatting van het parlementarisme ons groote doel belemmeren, doordat zij, door haar niet scherp-principieel optreden, door haar nadering tot de burgerlijke demokratie, arbeidersgroepen, wier revolutionair instinkt en wier vijandschap tegen het kapitalisme zeer sterk ontwikkeld is, van zich afstoot, en zoo *de eenheid der arbeidersklasse tegenwerkt.* Er zijn in ons land, en vooral ook in Frankrijk groote groepen van arbeiders, die door hun krachtig klasse-instinkt uitstekend materiaal voor de sociaal-demokratie zouden opleveren, maar die, omdat dit instinct niet door helder weten gesteund is en het zich dus niet tot klaar kompleet revolutionair bewustzijn heeft ontwikkeld, tegen onze partij vijandig staan. Zij bezitten een haat tegen het kapitalisme, zij weten de felle klasse-tegenstelling tusschen bourgeoise en proletariaat, zij strijden op hun gebrekkige wijze den klassenstrijd, zij willen ook dat de arbeiders zich meester van de maatschappij moeten maken, om die socialistisch in te richten; zij zijn in dat opzicht socialisten even als wij; wat hun ontbreekt is het juiste inzicht in de te volgen strijdwijze en een verkeerde meening over het wezen van onze partij die zij ook als een partij net als de andere beschouwen. Zij vertegenwoordigen de half-anarchistische afdwaling van de goede socialistische strijdwijze; hun dwaling wordt in de hand gewerkt en versterkt door de overschatting van het parlementarisme bij ons; en wordt eenmaal dat wantrouwen tegen onze partij op die wijze opgewekt en versterkt, dan worden ze steeds meer onwillig onze betere inzichten te leeren kennen en worden zij en blijven zij een gemakkelijke prooi voor de anarchisten, die hen sterken in dat wat hun kortzichtigheid is. Het is nu wel een goedkoope methode, zooals in onze partij maar al te vaak geschiedt, ze als anarchisten uit te schelden en ze als vijanden te behandelen. Maar daarbij mag niet vergeten worden, dat zij klassegenooten niet alleen, maar tot op zekere hoogte strijdgenooten zijn, die alleen door hun verkeerd inzicht ons tegenwerken, afbreken wat wij opbouwen, en daarom natuurlijk door ons vaak zeer scherp en beslist aangepakt moeten worden. Het kan als een aanwijzing gelden, dat aan onze sociaal-demokratische beweging, iets hapert, dat hier in ons land thans nog groote groepen arbeiders onder den invloed der anarchisten staan. Door een werkelijk revolutionaire praktijk, die alle zijden onzer beweging tot hun recht doet komen, daardoor alleen kunnen wij begrijpelijk wantrouwen wegnemen en de tegen het kapitalisme strijdende arbeiders tot eenheid brengen.

Een oogenblik is er geweest, waarop het scheen dat de gescheiden, elkaar bestrijdende broeders elkaar duurzaam zouden vinden. De revolutionaire daad der spoorwegmannen op den glorieuzen 31sten Januari 1903, en de felle klassenstrijd, dien deze daad ontketende, dreven hen bij elkaar. Hadden in dien tijd de parlementaire woordvoerders onzer partij zich geheel gevoeld als de vertegenwoordigers van *één revolutionaire klasse*, die in een ongelijken zwaren strijd tegen de bourgeoisie stond, en hadden zij daarmee geheel overeenkomstig gehandeld, dan had na de nederlaag Nieuwenhuis zich wel gewacht, zijn dwaze aanklacht uit te spreken, en had hij 't gedaan, dan was zij zeker met hoongelach door de Nederlandsche arbeiders ontvangen. In plaats van alle burgerlijke partijen daar te samen te ontmaskeren als dienaars van het kapitaal, werd gepoogd de een van de ander af te halen — natuurlijk vergeefsch — en voet gegeven aan de illusie, dat de liberalen door „liberale" beginselen in plaats van door kapitalistische belangen werden gedreven: hun eigen daden, en niet onze kritiek, hebben hen ten slotte ontmaskerd. De zwakheid van Troelstra in dezen tijd is geweest, dat hij met enkel parlementaire middelen wilde bereiken, wat van daarbuiten staande klasseverhoudingen afhing; uit de onmogelijkheid van zulk een taak moesten wel fouten voortvloeien, die de mogelijke winst, die voor onze arbeidersbeweging uit deze gebeurtenissen had kunnen groeien, voor een groot deel verloren deed gaan. Deze winst zou bestaan hebben in grooter klassebewustzijn, helderder politiek inzicht, sterker revolutionair besef, grooter eenheid bij de arbeidersklasse; het werkelijk resultaat was tweedracht, verwardheid en ontmoediging in wijde kringen.

Wie deze belangrijke episode uit de Nederlandsche arbeidersbeweging nog eens nagaat, zal ontdekken, dat het deze eenzijdig-parlementaire richting was, die de oorzaak van de tekortkomingen en fouten der personen is geweest en van de weinige vruchten, die deze sirijd aan het proletariaat bracht. Al is het uit de omstandigheden, waaronder de partij opgegroeid was, begrijpelijk, dat deze richting in zoo wijde kringen der partij heerschte, en was daarom het toen gebeurde in zekeren zin onvermijdelijk, toch moet het als waarschuwend voorbeeld aangehaald worden. Wij moeten ons door de geschiedenis laten leeren en daarom dient vooral nu, nu in de partij deze richting in nog sterker mate overheerschend is dan te voren, op haar beperktheid en gebrekkigheid gewezen worden.

Nu rijst ten slotte de vraag: hoe kan het komen, dat een opvatting van taktiek, die voor het grootste en belangrijkste doel onzer beweging als belemmering werkt, toch zooveel invloed en kracht in onze beweging kan krijgen? Naast gebrekkig inzicht in den samenhang der maatschappelijke verschijnselen, die wij reeds noemden, komt dit vooral, doordat in plaats van ons groote doel een ander doel gesteld wordt, *het tot stand brengen van sociale hervormingen*, en doordat daarvoor de hier gekritiseerde eenzijdige parlementaire methode de doelmatigste schijnt.

VI. Sociale hervormingen.

De strijd voor directe verbetering in de levensvoorwaarden van de arbeidersklasse is een der natuurlijkste, noodzakelijkste en belangrijkste deelen van den geheelen strijd. Hij vloeit op natuurlijke wijze uit de maatschappelijke misstanden voort en is daarom een der wezenlijkste uitingen van de sociaaldemokratie, die haar reden van bestaan in deze zelfde misstanden vindt. Om het kapitalisme te bestrijden is inzicht in zijn wezen en kracht van organisatie noodig; deze kunnen niet in stilte in één slag opgebouwd worden, maar moeten geleidelijk groeien; zoodra echter een begin van klassebewustzijn en organisatiebesef aan-

wezig zijn, moet natuurlijkerwijze bij de arbeiders de behoefte opkomen, ze voor den strijd tegen het kapitalisme te gebruiken tot het winnen van verbeteringen in hun ondragelijk lot.

Niet alleen echter dat het natuurlijk is, maar het is bovendien ook goed. De anarchisten zeggen, dat het verkeerd is, maar juist hun gemis aan goede resultaten bewijst, dat onze methode de beste is. Zij willen alleen naar een komende revolutie zien en daarvoor de arbeiders voorbereiden; zij trachten daarvoor op hun manier organisaties te maken en kennis te geven; maar deze mogen niet hun krachten beproeven en zich oefenen in dagelijkschen strijd: zij moeten wachten tot zij door propaganda alleen sterk genoeg zijn voor het groote doel. Het natuurlijke gevolg hiervan is, dat de organisaties spoedig weer uitmekaar vallen, door gemis aan oefening geen praktische ervaring kunnen opdoen, en daardoor tot clubjes onderling harrewarrende warhoofden worden.

Onze sociaaldemocratische beweging is de vereeniging van strijd voor het socialistisch einddoel en voor directe verbetering, die elkaar steunen en mogelijk maken. Den dagelijkschen strijd voor de kleine verbeteringen beschouwen wij als een der krachtigste middelen, om de sociale revolutie voor te bereiden. De kennis van het kapitalisme, die de arbeiders noodig hebben, kan alleen door een praktijk van dagelijkschen strijd verkregen worden; zonder deze blijft alle kennis, door vergaderingen en boeken bijgebracht, onbegrepen theorie. In den dagelijkschen strijd leeren de arbeiders ook hun eigen krachten kennen — naar twee zijden, eenerzijds de macht van organisatie, die in hun winsten blijkt, anderzijds hun onmacht door onvoldoende organisatie, die zij in hun nederlagen leeren kennen. Zoo geeft deze dagelijksche strijd hun twee dingen, die zij beide even noodig hebben: vertrouwen in hun kracht, moed en volharding in het strijden — en tegelijk het besef, met welk een reuzenmacht zij te kampen hebben, en welke groote macht zij zelf moeten worden, om dit met succes te doen. Zoo geeft dus de dagelijksche strijd om kleine verbeteringen kennis en inzicht.

Maar nog belangrijker is deze strijd voor de opbouw van organisatie. Zelfs waar men nog niet eens van socialisme weet, vereenigen zich de arbeiders tot organisaties, instinctief voelend, dat daarin hun eenige kracht ligt tegenover het kapitaal. Zooals staal in het vuur zoo worden deze organisaties eerst in den strijd hard en krachtig. Zooals een lichaamsorgaan alleen door het te gebruiken voor zijn doel, kan groeien en sterk worden, maar bij niet gebruik zwak en broos wordt en verschrompelt, zoo groeien ook de arbeiders-organisaties alleen op gezonde wijze door ze te gebruiken voor hun doel, den strijd. Daar wordt het ondeugdelijke er af gehaald, daar worden de harten gestaald, daar wordt *de tucht, de discipline ingedrild* door de harde leerschool der noodzakelijkheid. Daar leert de arbeidersklasse die groote arbeidersdeugden ontwikkelen, dat op zij zetten van eigen lust en belang voor dat van de klasse, dat geheel opgaan in het algemeen, die zij noodig heeft, voor zij kan overwinnen. Door de praktijk van den strijd, om de moeilijkheden, die zich voordoen, te overwinnen sluiten zich deze losse groepen steeds vaster aaneen tot steeds grooter verbonden, en groeit het solidariteitsgevoel steeds in breedte en diepte. Op die wijze brengt de dagelijksche strijd om kleine verbeteringen de arbeidersklasse tot eenheid.

Dit alles geldt voor den strijd voor verbeteringen binnen de kapitalistische maatschappij in het algemeen en ziet vooral op den vakstrijd. Het is hier aangehaald om nog eens te doen zien hoe in onze beweging de dagelijksche strijd — de hervormende zijde — en de strijd voor het einddoel — de revolutionaire zijde — één onverbrekelijk geheel zijn; hoe deze strijd voor hervormingen revolutionair is en de revolutie een praktische zaak, waaraan wij nu reeds dagelijks werken. Ditzelfde geldt nu ook voor dat deel der kleine verbeteringen,

dat langs den weg der politieke actie verkregen wordt, de z.g. sociale hervormingen. 1)

Zoodra de arbeiders beginnen zich politiek te organiseeren, en zich van hun politieken invloed bewust worden, stellen zij den eisch aan de staat, door wetgeving verbetering in hun toestand te brengen. In het strijdprogram van de sociaaldemokratische partij, die hun politieke organisatie uitmaakt, zijn deze eischen als een stelsel van hervormingen samen gesteld, die een geheel vormen, dat dadelijk praktisch door te voeren zou zijn, als de regeerders slechts wilden, en dan tegelijk den weg zou banen tot een geleidelijke steeds verder voortschrijdende omvorming der maatschappij, die het kapitalisme ten slotte geheel in een socialistische zou doen overgaan. Dit program van onze hervormingseischen bevat dus weer diezelfde beide karaktertrekken, die wij steeds in onze beweging aantreffen van praktisch voor het oogenblik en revolutionair in beginsel te zijn. De eischen ontspringen zóó natuurlijk uit de drukkende ellende, waarin de arbeidersklasse leeft, dat de minst ontwikkelde en bewuste er de doelmatigheid en bestheid van begrijpt en inziet; en tegelijk vormen zij een revolutionaire kracht, omdat zij de arbeiders tot onze partij trekken, hen in onze groote organisatie haalt en hun kennis van het kapitalisme geeft. Aan de hand van dit strijdprogram kan een arbeider als 't ware den geheelen weg van volkomen onbewustheid tot steeds grooter klassebewustzijn doormaken. De burgerlijke staat en haar regeering stellen zich aan onbewusten, die niets van onzen strijd weten, voor als een regeering voor allen, voor 't geheele volk. Onbewuste arbeiders zullen in naïef vertrouwen onze eischen aan de regeerders voorleggen, en vragen hun treurig lot te verlichten. Dán komt het klassekarakter der regeering voor den dag; zij weigert en ontmaskert zich daardoor voor 't eerst als wat zij is, vertegenwoordigster der heerschende klassen. Zijn de arbeiders eenmaal tot die kennis gerijpt, door de daden der bezitters zelf, dan organiseeren zij zich op politiek terrein, dan voegen zij zich aaneen tot een klassepartij, en binden den strijd er voor aan. En die strijd met al zijn omstandigheden en wisselingen, zijn overwinningen en zijn nederlagen is alweer de beste leerschool in den klassenstrijd. Elke overwinning, elk behaald voordeel is een aanmoediging, een hoopvol bewijs dat men op den goeden weg is, en reeds wat macht kan uitoefenen; elke nederlaag, elke mislukking of teleurstelling is een bewijs dat men nog zwak is, of op een verkeerden weg en spoort aan tot meerdere krachtsinspanning en verbetering van begane fouten. Er komt nog bij, dat overwinningen hier in den regel een verbetering in de levensvoorwaarden beteekenen, die de arbeiders het voeren van den strijd gemakkelijker maken: korter werktijd b.v. die meer tijd geeft voor ontwikkeling en voor organiseeren: meer loon, dat voor den strijd gebruikt kan worden, beter woningen, die de gezondheid bevorderen. Men moet hierbij natuurlijk oppassen, te meenen, dat de best bezoldigde kortstwerkende arbeiders ook altijd de beste strijders zijn. De ervaring leert integendeel, dat wie door omstandigheden buiten hun toedoen in gunstige levensvoorwaarden komen, geneigd zijn zich van den strijd hunner medearbeiders niets aan te trekken; zelfs komt het voor, dat vroeger goede strijders, door een toeval of een gelukje in beter posities gebracht, konservatief worden en den strijd de rug toekeeren. Natuurlijk is het ook waar, dat al te afbeulend werk en te laag hongerloon een ernstige belemmering in den strijd is; maar toch kan als regel gesteld worden, dat vooral die verbeteringen, die door harden strijd verworven

1) Een betoog, waarom sociale hervormingen noodzakelijk zijn, laten wij hier achterwege, omdat onder de sociaaldemokraten, voor wie dit geschreven wordt, daarover geen verschil van meening bestaat.

zijn en nog voortdurend strijd kosten, de weerkracht en de strijdvaardigheid verhoogen. Op die wijze gewonnen hervormingen zijn als vooruitgeschoven, bezette posten in het land van den vijand; evenals in een oorlog niet elk volgend bezet punt op zich zelf een gunstiger strijdplaats behoeft te zijn, maar vooral van belang is, omdat het een verder vooruitgeschoven post is, zoo zijn ook deze aanwinsten als overwinningen waardevol, al zouden zij ook op zichzelf beschouwd aan de omstandigheden, waaronder gestreden wordt, weinig veranderen.

De vraag is nu: hoe komt het, dat de arbeidersklasse ondanks de overmacht van den vijand, de bezitters, in dezen strijd overwinningen in den vorm van directe hervormingen kan behalen? Dit komt door de vrees, die de arbeidersbeweging bij de bezittende klasse verwekt. Zoolang de arbeiders zich nog niet roeren, kan de bourgeoisie zich verbeelden, dat de wereld geheel in orde is en haar heerschappij eeuwig duurt. Zoodra de arbeiders optreden met revolutionaire eischen, en opheffing van het kapitalisme in hun program schrijven, begint dit vertrouwen bij de bourgeoisie te wankelen. Een deel van haar ziet in, dat de arbeiders terecht zich over hun lot in het kapitalisme bezwaren; zij willen het kapitalisme zelf behouden, door de misstanden van het kapitalisme — die zij door hun gemis aan kennis van den maatschappelijken samenhang voor toevallige bijkomstigheden houden — op te heffen. Zij zijn de burgerlijke hervormingsgezinden, die, omdat zij den tegenstand der behoudzuchtige heerschers slechts kunnen breken door den arbeiders invloed op de regeering te geven, tegelijk *burgerlijke demokraten* zijn. Hun streven ontmoet in de praktijk dat der arbeiders; beide willen sociale hervormingen.

Voor de eischen der arbeiders is het natuurlijk een krachtige steun, dat in het kamp hunner uitbuiters zelf een gedeelte opstaat, dat deze eischen rechtvaardig noemt. En naarmate de sociaaldemokratie sterker optreedt dringt des te dieper in de bezittende klasse het besef, dat er iets gedaan moet worden, om de ontevredenheid der arbeiders op te heffen en hun de reden te ontnemen, zich tegen het kapitalistisch stelsel te organiseeren. Op die wijze komt het, dat de burgerlijke regeeringen sociale hervormingen gaan invoeren; het doel is natuurlijk — afgezien van ethisch aangelegde enkelingen — in 't algemeen: de arbeidersbeweging te verzwakken, door haar den grond onder de voeten weg te trekken.

Dat is de groote tegenstelling tusschen de socialistische en de burgerlijke hervormingspolitiek, de onze houdt steeds het socialistisch doel voor oogen en werkt revolutionair, de hunne wil als einddoel het kapitalisme dragelijk maken en is daardoor conservatief; ons is het te doen om onze beweging sterker te maken, hun om die te ondermijnen. In 't algemeen kan men zeggen, dat al wat door de bezittende klasse gedaan wordt in deze periode van langzaam ondergaand kapitalisme, bedoelt, de arbeidersbeweging te benadeelen. De meest directe, maar ook de domste weg, omdat zij het allerminst tot het doel voert, is de arbeidersbeweging te willen onderdrukken, haar strijdmiddelen te ontnemen of te onthouden; door b.v. geweld in plaats van burgerlijke vrijheid te stellen, door de organisaties te belemmeren, persvrijheid te breidelen, kiesrecht te ontnemen of te weigeren. Al die dingen — de ervaring heeft het bewezen — schaden de arbeidersbeweging weinig, omdat zij het klassebewustzijn, de strijdlust, de energie, het solidariteitsgevoel enorm doen toenemen. Elke zoodanige poging is steeds oorzaak van sterker groei onzer beweging geweest. Veel slimmer bedacht, dieper werkend en daarom nadeeliger zijn de de pogingen, de groote machtsmiddelen der arbeidersklasse, haar kennis en haar eenheid, in hun groei te belemmeren, hun inzicht te verduisteren, hun begrip van de ware maatschappelijke verhoudingen te verwarren, hun gevoel van eenheid tegen te werken,

hen van elkaar gescheiden te houden. Daarvoor dient de burgerlijke demokratie, die moet pogen, door een mooi hervormingsprogramma de arbeiders van de sociaal-demokratie af te houden, die meer wil dan enkel hervormen. Daarvoor dient de burgerlijke hervormingspolitiek; zij moet den schijn wekken, dat het kapitalisme zeer goed aangenaam te maken is en dat de bezittende klasse daartoe bereid is. Den schijn, want reeds nu kan men zeggen, dat uit de ondervinning gebleken is, dat de bourgeoisie zich werkelijke ernstige opofferingen van haar kant voor dit doel niet wil getroosten. Haar hervormingszin is na een enkel wat belovend aanloopje bekoeld of liever is de richting ingeslagen van de humbug: weinig beteekenende zaken, of zulke die door de arbeiders zelf betaald worden (zooals de ziekteverzekering) of bij enkele goede nog veel meer nadeelige bepalingen bevatten (arbeidscontract). Zij laat de burgerlijke demokraten met hun mooie programma's in hun hemd staan, of liever zij gebruikt hen om hun kapitalistische heerschappij onder een vooruitstrevenden vlag op geheel dezelfde wijze voort te voeren, (Frankrijk en Nederland) en daardoor de arbeiners een rad voor de oogen te draaien. Zoo dient de burgerlijke demokratie als vijgenblad voor het kapitalisme. 1)

Hiermee is de tegenstelling tusschen de sociale hervormingen in ons programma en de burgerlijke voldoende toegelicht. Tevens kan hieruit blijken, in hoeverre de 1ste Utrechtsche resolutie de tegenstelling tusschen de beide richtingen verkeerd uitdrukt. Onjuist is het, dat de Marxistische richting meer den nadruk legt op de theoretische en principieele propaganda en de andere haar werkzaamheid meer hoofdzakelijk richt op de aktie voor de direkte hervormingen en op „de omzetting der werkelijkheid in de richting van ons beginsel." Onjuist reeds daarom, omdat de omzetting der werkelijkheid, d.i. der thans bestaande maatschappij in de richting van ons beginsel door alles geschiedt, wat de kracht der arbeidersklasse vergroot, dus haar beteekenis, haar kennis en haar eenheid doet toenemen. Strijd voor sociale hervormingen is daar goed voor, omdat het tot deze dingen meewerkt; principieele propaganda eveneens om dezelfde reden. Onjuist is het bovendien, gelijk uit het voorgaande blijkt, dat de Marxistische richting de aktie voor direkte hervormingen van minder gewicht zou achten; zij acht dit van het *allerhoogste gewicht* omdat zij het een der allerbelangrijkste middelen, zoo niet *het* belangrijkste, acht om de machtsmiddelen der arbeidersklasse, kennis en organisatie te ontwikkelen. Maar zij beschouwt ze niet los van de anderen, niet tegenover de anderen staand, maar daarmee één, een noodzakelijk en gewichtig deel van onze geheele revolutionaire arbeid. De niet-Marxistische richting, die de principieele propaganda in tegenstelling tot de „omzetting van de werkelijkheid in de richting van ons beginsel" brengt, vat blijkbaar de sociale hervormingen als doel op zich zelf op; zij geeft zich over aan de illusie, dat door deze hervormingen zelve de maatschappij geleidelijk in een socialistische zal veranderen en bemerkt niet, dat zij door haar actie dit doel meer tegenwerkt dan bevordert.

Het is dezelfde revisionistische kortzichtigheid, die hier al meer genoemd is, die het verband tusschen de sociale hervormingen als krachtigste middel, de arbeidersklasse voor de revolutie te organiseeren, en ons revolutionaire einddoel niet ziet. Zij richt het oogmerk van al haar streven op deze hervormingen;

---

1) Er is in den laatsten tijd herhaaldelijk (o.a. in *Het Volk*) gevraagd, hoe het toch komt, dat in allerlei landen thans liberalisme en demokratie aan 't roer komen, terwijl men steeds sterker reactie en conservatisme verwachtte. Het antwoord is hierboven gegeven; het verschijnsel bewijst, dat de bourgeoisie in het verdedigen slimmer is dan vele sociaaldemokraten, die zich door deze demokratie in de luren laten leggen, in hun aanvallenden strijd.

deze worden als het doel onzer parlementaire werkzaamheid op den voorgrond gesteld; steun vindt dit standpunt in de ellendige toestand van de arbeiders, voor wie eenige verlichting, op welke wijze dan ook verkregen, een dringende noodzakelijkheid is. In plaats van het hoofddoel van de partij wordt een van haar strijdmiddelen als zelfstandig doel op den voorgrond gesteld. Dit brengt vanzelf mee, dat een toenadering ontstaat tot burgerlijke hervormers, die volgens hun programma naar gelijksoortige verbeteringen streven. Erger is het, dat dan echter, omdat het radicale karakter van onze eischen deze hervormers afschrikt als te ver gedreven, onmogelijk, utopistisch, onze partijgenooten water in hun wijn doen, en onze eischen gaan verzachten en verminderen om op die wijze de burgerlijke hervormers tegemoet te komen. Zoo stond tegenover onze eisch van staatspensioneering, die bij ons op allerlei gronden als een zeer principieele gold, de geheele bourgeoisie met haar programpunt ouderdomsverzekering. Thans heeft Vliegen zich aan hun zijde geschaard door ook de wenschelijkheid te betoogen, dat de arbeiders er zelf aan mee betalen.

De reden is hiervoor natuurlijk dat onze revisionistische partijgenooten overtuigd zijn, dat zij hiermee sneller aan het doel van het werkelijk tot stand komen van zulk een hervorming zullen geraken. Dat deze meening onjuist is, kan blijken uit hetgeen nu tot slot nog over de nadeelige gevolgen van deze opvatting van de sociale hervormingen als deel onzer actie te zeggen valt.

Wordt eenmaal het bereiken van sociale hervormingen als zelfstandig doel onzer actie op den voorgrond geschoven, dan wordt daarmee de principieële tegenstelling tusschen onze partij en alle burgerlijke partijen verduisterd; de scheidingslijn schijnt dan te liggen tusschen alle hervormers en demokraten, waaronder ook wij zijn, (die onderling alleen in durf en doorzettingskracht verschillen) eenerzijds, de konservatieven en reaktionairen anderzijds. Terwijl juist ten aanzien van de burgerlijke hervormingsgezinden bijzondere scherpe verheldering noodig was, omdat zij de listigste en daarom gevaarlijkste tegenstanders zijn, omdat zij de ware natuur van het kapitalisme verbergen, wordt omgekeerd aan deze verwarring de hand gereikt. Herhaaldelijk is b.v. door Troelstra in redevoeringen gesproken over de „afgeleefdheid" der burgerlijke partijen, die niet meer in staat zijn, flink te hervormen, en daarom hun plaats aan de levenskrachtiger sociaaldemokraten behooren af te staan, of door onze fut in hun krachtelooze, maar helaas nog talrijke lichamen te gieten, voortgestuwd moeten worden. In werkelijkheid zijn de burgerlijke partijen niet in de wereld, om sociale hervormingen door te voeren: hoe minder, hoe liever, is het parool van de klasse, die zij vertegenwoordigen, en slechts door nood gedrongen, door vrees voor 't socialisme, gaan ze er somtijds toe over.

Op deze wijze belemmert het op den voorgrond stellen der sociale hervormingen als hoofddoel het klassebewustzijn der arbeiders en hun inzicht in de politieke verhoudingen. Aan de andere zijde ontstaat hierbij op natuurlijke wijze de opvatting dat zulk een eenvoudig, dichtbijliggend, voor ieder onmiddellijk begrijpelijk en sympathiek doel niet dezelfde groote middelen eischt, als ons revolutionaire einddoel; door samenwerking met andere politieke groepen en personen, overleg, door geven en nemen is daarbij, zoo moet het schijnen, meer te bereiken dan door voortdurende starre verklaringen van vijandschap. Met een lepel stroop vangt men immers meer vliegen dan met een vat azijn. Hierbij treden dus de persoonlijke bekwaamheid der kamerleden, hun handigheid op het politieke schaakbord als belangrijker factoren te voorschijn, dan groote innerlijk sterke organisatie der arbeiders. Waarom zooveel opoffering, zooveel moeite voor vastgesloten organisaties te doen, wanneer het doel beter bereikt wordt, door de vrije hand te laten aan onze bekwame, in de politiek

doorkneede leiders? Hoe bovendien de toenadering tot de burgerlijke partijen vele arbeiders van ons afstoot, is reeds uiteengezet. Zoo voert de beperktheid van het doel, dat men in plaats van het einddoel stelt, tot het verwaarloozen van de organisatie.

Op die wijze wordt de strijd voor een beperkter doel, dat als middel voor ons groote doel onwaardeerbaar is, zoodra het op zichzelf als hoogste doel nagejaagd wordt, een belemmering en een nadeel voor het grootere algemeenere doel. Had men eenvoudig de keus tusschen beide, dan zou het een arbeider moeilijk euvel te duiden zijn als hij de oogenblikkelijke winst verkoos boven de toekomst. Maar in werkelijkheid is het anders; er bestaat geen strijd maar eenheid tusschen beiden. Het is een kortzichtigheid, te meenen, dat men het beperkte doel van oogenblikkelijke verbeteringen met middelen kan bereiken, die ons groote doel belemmeren. Het is de illusie, dat wij de sociale hervormingen te danken hebben aan welwillendheid der bourgeoisie, die de gegrondheid onzer grieven erkent en nu — natuurlijk ook rekening houdend met haar eigenbelang — haar best doet, ze weg te nemen. Neen, de geschiedenis van de sociale politiek in alle kapitalistische landen toont het anders; het is *de vrees*, die de steeds zwellende organisatiemacht en het steeds toenemende klassebewustzijn der arbeiders, met hun grootsch, de bourgeoisie verschrikkend toekomstideaal de bezitters inboezemen; het is de *hoop*, deze macht te breken en dit inzicht te verbijsteren door zichzelf en het kapitalisme in een ander licht te laten kijken — deze zijn het, die sociale hervormingen bewerken. Is deze vrees verdwenen, dan zal de lust voor sociale hervorming bij de bourgeoisie eveneens verdwijnen. Dit zal natuurlijk niet spoedig gebeuren of blijken; voor dat het zoover komt, zal de arbeidersklasse telkens opnieuw door alle andere omstandigheden tot het versterken van haar machtsmiddelen gedreven worden. Maar de hoofdzaak, waar het hier op aankomt, is deze: sociale hervormingen zijn in dit stadium onzer beweging het beste te bereiken door dezelfde middelen, waardoor wij ons voor ons socialistisch einddoel sterk maken. Niet een tegemoetkomende houding, niet overleg, niet toenadering tot de burgerpartijen en afslaan van onze volle eischen zijn de beste middelen om wat te krijgen, maar versterking van onze organisaties, uiterlijk in omvang, innerlijk in kennis en klassebewustzijn, zoodat zij voor de bourgeoisie een steeds dreigender en vreeswekkender macht verschijnen. Wat aan het oppervlakkig inzicht een middel toelijkt, om, zij het ook met opoffering van innerlijke en uiterlijke kracht, snel sociale hervormingen te krijgen, zal in werkelijkheid als oorzaak werken, die hun tot stand komen belemmert.

Abonneert U op:

HET VOLK

DAGBLAD VOOR DE ARBEIDERSPARTIJ.

f **1.95** per kwartaal.

Bureau: Keizersgracht 378, Amsterdam.

Bij den Uitgever abonneert men zich op:

Die Neue Zeit

Wochenschrift der Deutschen Sozialdemokratie

Redigiert von Karl Kautsky.

Prijs per kwartaal *f* **2.15,** — franco *f* **2.30.**

Socialistische Monatshefte

Prijs per kwartaal *f* **1.—,** franco *f* **1.22⅝.**

Die Neue Gesellschaft

Sozialistische Wochenschrift.

Herausgeber: Dr. Heinr. Braun und Lily Braun.

Prijs per kwartaal *f* **0.80,** franco *f* **0.95.**

De Prijs van het Maandschrift „de Nieuwe Tijd" is per kwartaal fr. p. p. f 1.50, bij vooruitbetaling. Voor het buitenland f 6.50 per jaar. Enkele afleveringen 75 cent.

Bij den uitgever zijn verkrijgbaar:

De 1e jaargang	. . . . .			*gebonden f*	*4.—*
„ 3e „	. . . . .			*„*	*„ 5.50*
„ 4e „	*in 12 afleveringen*	*f 2.50,*		*„*	*„ 3.—*
„ 5e „	*„ 6 „*	*„ 1.25,*		*„*	*„ 1.75*
„ 6e „	*„ 12 „*	*„ 2.50,*		*„*	*„ 3.—*
„ 7e „	. . . . .			*„*	*„ 5.50*
„ 8e „	*„ 12 „*	*„ 2.50,*		*„*	*„ 3.—*
„ 9e „	*„ 12 „*	*„ 2.50,*		*„*	*„ 3.—*
„ 10e „	*„ 12 „*	*„ 2.50,*		*„*	*„ 3.—*
De 9 jaargangen te zamen	. . . . .			*„*	*„ 28.—*

Proefnos. gratis verkrijgbaar bij den Uitgever J. A. FORTUYN te Amsterdam.

Bij den Uitgever zijn verkrijgbaar:

De compleete Werken van
MULTATULI.

De compleete werken van **MULTATULI** verschijnen in 14 deelen; ingenaaid *f* **9.10,** gebonden *f* **13.30.**

INHOUD: Deel 1: Max Havelaar; dl. 2: Minnebrieven; dl. 3—9: Ideën (waarin o. a. de „Vorstenschool" en „Woutertje Pieterse"); dl. 10: Verspreide stukken; dl. 11—12: Millioenenstudiën; dl. 13: Specialiteiten; dl. 14: Nog eens vrije arbeid.

Afzonderlijke deelen zijn niet te krijgen, wel van een duurdere uitgave in 13 deelen, **met denzelfden inhoud,** die ingenaaid *f* 19.10 en gebonden *f* 24.30 kost; hiervan kosten afzonderlijke deelen ingenaaid *f* 1.90, gebonden *f* 2.40 per deel.

Vraagt Prospectus.

Verschenen bij den Uitgever:

Jozef Dietzgen:

Het wezen van den menschelijken hoofdarbeid,

vertaald door H. GORTER.

(85 blz.) Prijs 50 Cents.

Typ. Amst. Boek- en Steendrukkerij, vh. Ellerman, Harms & Co.